

The Impact of Lisbon's Economic Policies on Better Regulation in European Union; Approaches to Improve the Regulatory System of Iran

*Atefeh Moradieslami*¹, Nader Mirzadeh Kouhshahi²*

1. PhD Student in Public law, Faculty of Law and Political Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran; Researcher of Governance & amp; Policy ThinkTank, Tehran, Iran.

*. **Corresponding Author:** Email: a_moradi.eslamy@yahoo.com

2. Associate Professor, Department of Law, Faculty of Law and Political Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran.
Email: mirzadeh@ut.ac.ir

S.D.I.L.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:

Shahr-e- Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:

Original Research

DOI:

10.48300//FEL.2023.177985

Received:

30 April 2023

Accepted:

4 July 2023

Published:

21 September 2024

ABSTRACT

Regulation in the European Union includes objective and structured ex ante processes to evaluate the impact of legal initiatives in order to resolve the existing gaps between policy strategies and the actual state of legislation. These ex ante and ex post evaluations have been approved since 2002 The economic agenda of Lisbon aims to promote the economic growth of the Union and include various dimensions such as economic, social, environmental and future proof research in the process of reviewing legal plans, with the consideration of diverse and sometimes independent institutional structures, and despite the lengthy process of initial approval of the text Legislation in the Commission has led to the completion of more plans and the realization of Lisbon's macroeconomic goals, i.e. the promotion of productive employment rates and knowledge-

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

based economic growth.

Using the descriptive-analytical method and legal documents related to the Lisbon strategy, this article has studied the experiences of the European Union, the evolution of the Lisbon policy and the impact of these strategies on the structure and better regulatory processes of this institution.

The findings of the research indicate that the Lisbon strategy, emphasizing the need to adapt the legislative structures and decision-making system of the Union, with the focus on facilitating the activities of small and medium-sized businesses and improving the employment rate, has significant impact on the agenda of the Union's policies as well as the regulatory process by running smart regulation program, the better regulation toolbox, Fit for Future platform and Etc.

Keywords: European Union, Better Regulation, Lisbon Strategy, economic growth, Impact Assessment System.

Funding: Sharif governance think tank.

Author contributions:

Atefeh Moradi Eslami: Project administration, Funding acquisition, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Formal analysis, Conceptualization, Methodology.

Nader Mirzadeh Kouhshahi: Supervision.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Moradieslami, Atefeh & Nader Mirzdeh Kouhshahi. "The impact of Lisbon's Economic Policies on Better Regulation in European Union; Approaches to Improve the Regulatory System of Iran" *Journal of Financial and Economic Law Research*. V. 1, No. 1 (September 21, 2024): 7-40.

Extended Abstract

Since the 1990s, regulation in the European Union has undergone many changes in terms of structure and strategy, and the main motivation and focus of these changes has been to achieve knowledge-based economic growth and sustainable development of European societies.

This macro-orientation, emphasizing the need to facilitate the activities of small and medium-sized businesses and increase the rate of productive employment, in parallel with preventing administrative procedures, regulations and inflation of union laws, has had significant effects on the process of agenda setting of union policies as well as the process of regulation and legislation. which is evidently crystallized in various programs of the European Commission, such as the smart regulation program, the better regulation toolbox, the proportional regulation program and the proportional program for the future.

Also, the process of pre-legislative evaluations in the European Commission is organized in a way that provides the possibility of systematic technical and legal reviews with an interdisciplinary approach, as well as calculating the cost-benefit and efficiency of policy plans.

For this purpose, participatory tools and models for quantitative and qualitative cost-benefit calculation of legal bills in terms of economic efficiency and the cost of implementing legal obligations for businesses have been designed. The purpose of using these tools is to help simplify laws, reduce the financial burden of legal projects, eliminate redundant administrative procedures, and finally provide the public interests of citizens.

Therefore, creating an objective and systematic mechanism for measuring the economic, social, and cultural effects of legal plans and bills, as well as focusing on the issue of political coherence and legal integrity in the context of revising laws, can be considered the two main axes of reforms.

In this context, it will be effective to create inter-institutional agreements by internal norm-setting authorities, especially the Islamic Council, the Expediency Council, and the government regarding the requirements for the implementation of the general policies of Article 44 of the Constitution in the form of laws and regulations.

Also, according to Article 30 of the "Law on Continuous Improvement of the Business Environment" supplemented by Article 2 of the "Law on Facilitating the Issuance of Business Licenses", the Ministry of Economic Affairs and Finance is obliged to modify and upgrade the database of laws and regulations related to the environment.

"business" has become; In addition to creating transparency and access for stakeholders, this should be considered as an introduction to the participation

of economic actors in the process of related regulations. In addition, in order to increase the efficiency of laws and reduce the financial burden of legal proposals, it is possible to design a mechanism to determine quantitative and qualitative goals about the legal proposals and provided the possibility of their ex ante and ex ante evaluation with the priority of economic effects.

In this regard, the use of independent experts who do not have organizational affiliation to the decision-making institutions (Parliament, Guardian Council and Expediency Council) in a structured way can be useful both in the impact assessment stage and in the consultation stage. In this context, it should be mentioned that in the current procedures, the private sector and civil institutions do not have official interaction with the parliament, and only the mechanism of expert consultation on the subject of Article 142 of the internal regulations of the parliament is used in some cases, which is only within the scope of the competences of the research center. parliament and is not very independent.

Also, the use of quantitative and data-oriented approaches in estimating the benefits of legal plans, including the dimensions of direct and indirect costs of each plan, continuous and temporary costs, and cost-benefit imposed on different groups (citizens, consumers, businesses, offices, etc.) can be a step forward. Be positive in optimal legislation. This is important by amending articles 127 and 131 of the internal regulations of the parliament and adding conditions under the necessity of justification reasons for the operational plan.

At present, expert opinions on the draft of related laws are more formal and less about the nature of political agendas, and therefore monitoring the process that has determined policy priorities and examining the cost-benefit of different policy proposals based on quantitative criteria is not considered by expert institutions. .

In the dimension of retrospective evaluations of laws and regulations, creation of public feedback registration systems, the duty of related governing institutions in the implementation of general economic policies, i.e. the government, the parliament and the recognition assembly, seeking advice from economic stakeholders and creating inter-institutional agreements between these authorities in statistics Quantitative and qualitative indicators of the realization of policies are proposed in the form of laws and regulations.

In order to reduce administrative bureaucracies and facilitate business activities, speeding up the process of revising economic laws in cooperation with the Legal Affairs Deputy of the Ministry of Economy, the Legal Affairs Deputy of the President and the Legislation of the Parliament, as well as the implementation of the model of conditional approval of new regulations subject to the removal of the previous inefficient regulation, can be proposed. Is.

In addition to the prior and posterior evaluations of laws and regulations, the

conceptual development of Article 138 of the Constitution and the delegation of authority to regulate specialized markets to the regulatory authorities according to the specific requirements of these markets, especially in innovative areas, which require passing trial evaluation courses are, with the supervision of the Islamic Council, it can strengthen the regulatory position of the parliament while making regulation specialized in different markets and make the interaction between the private sector and the government more systematic and finally reduce the risk of regulation.

Also, strengthening the position of the Competition Council by recognizing its institutional independence and protecting this institution from the influence of government institutions with a more serious presence of the private sector in the composition of the council members can be considered an effective step in preventing monopoly and the healthy dynamics of the country's economic environment.

This Page Intentionally Left Blank

تأثیر سیاست‌های اقتصادی لیسبون بر تنظیم‌گری بهتر اتحادیه اروپا؛ رهیافتهایی برای ارتقای نظام تنظیم‌گری ایران

عاطفه مرادی اسلامی*^۱، نادر میرزاده کوهشاهی^۲

۱. دانشجوی دکتری حقوق عمومی دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران؛ پژوهشگر اندیشکده حکمرانی شریف، تهران، ایران.

*نویسنده مسئول: Email: a_moradi.eslamy@yahoo.com

۲. دانشیار، گروه حقوق، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

Email: mirzadeh@ut.ac.ir

چکیده:

تنظیم‌گیری در اتحادیه اروپا شامل فرایندهای پیشینی عینی و ساختارمند جهت ارزیابی تأثیر ابتکار عمل‌های قانونی و نسبت‌گیری میان سیاست‌های کلان اتحادیه و پیشنهادهای بالقوه در راستای رفع شکاف‌های موجود بین راهبردهای سیاستی و وضعیت بالفعل قانون‌گذاری است. این ارزیابی‌های پیشینی و پسینی از سال ۲۰۰۲ با تصویب دستور کار اقتصادی لیسبون با هدف ارتقای رشد اقتصادی اتحادیه و شمول ابعاد مختلف همچون اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، آینده‌پژوهی در فرایند بررسی طرح‌های قانونی با در نظر گرفتن ساختارهای نهادی متنوع و بعضاً مستقل همراه بوده و علی‌رغم طولانی‌تر شدن روند تصویب اولیه متن قانونی در کمیسیون، به اتقان بیشتر طرح‌ها و تحقق اهداف کلان اقتصادی لیسبون یعنی ارتقای نرخ اشتغال مولد و رشد اقتصادی دانش‌بنیان انجامیده است. این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی و بهره‌گیری از اسناد حقوقی مرتبط با راهبرد لیسبون به تأثیر این راهبردهای اقتصادی در ساختار و روندهای

پژوهشکده حقوق

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.48300/JFEL.2023.177985

تاریخ دریافت:

۱۰ اردیبهشت ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۱۳ تیر ۱۴۰۲

تاریخ انتشار:

۳۱ شهریور ۱۴۰۳

کپی رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوق مالی و اقتصادی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوق مالی و اقتصادی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0 منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

تنظیم‌گری بهتر این نهاد پرداخته و در پی کشف متغیرهای مؤثر در تحقق سیاست‌های اقتصادی از مسیر اصلاحات تنظیم‌گرانه است.

یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که راهبرد لیسبون با تأکید بر لزوم انطباق ساختارهای تقنینی و نظام تصمیم‌گیری اتحادیه با محوریت تسهیل فعالیت کسب و کارهای کوچک و متوسط و ارتقای نرخ اشتغال مولد، تأثیرات قابل توجهی در دستور کارگذاری سیاست‌های اتحادیه و همچنین فرایند تنظیم‌گری و قانون‌گذاری داشته است که به‌طور مشهود در برنامه‌های مختلف کمیسیون اروپا از جمله برنامه تنظیم‌گری هوشمند، جعبه ابزار تنظیم‌گری بهتر، برنامه تنظیم‌گری متناسب و برنامه متناسب برای آینده متبلور شده است.

کلیدواژه‌ها:

اتحادیه اروپا، تنظیم‌گری بهتر، راهبرد لیسبون، رشد اقتصادی، نظام ارزیابی تأثیر.

حامی مالی:

اندیشکده حکمرانی شریف.

مشارکت نویسندگان:

عاطفه مرادی اسلامی: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، تحلیل، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، مدیریت پروژه، جذب بودجه.

نادر میرزاده کوهشاهی: نظارت.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استاددهی:

مرادی اسلامی، عاطفه و نادر میرزاده کوهشاهی. «تأثیر سیاست‌های اقتصادی لیسبون بر تنظیم‌گری بهتر اتحادیه اروپا؛ رهیافت‌هایی برای ارتقای نظام تنظیم‌گری ایران». *مجله پژوهش‌های حقوق مالی و اقتصادی* ۱، ش. ۱ (۳۱ شهریور ۱۴۰۳): ۷-۴۰.

مقدمه

نظام تنظیم‌گری حقوقی در اتحادیه اروپا از دو دهه گذشته آستان تغییرات متعددی از حیث ماهوی و شکلی بوده است که تا حد زیادی به عزم جدی اتحادیه برای ارتقای شاخص‌های رشد اقتصادی، نرخ اشتغال مولد و توسعه همه‌جانبه برمی‌گردد.

در این میان اتحاد سیاست‌های اقتصادی لیسبون را می‌توان نقطه عطفی در تاریخ حقوق عمومی اتحادیه دانست؛ چراکه با در دستور کار قرار دادن شاخص‌های عینی جهت ارزشیابی پیشینی طرح‌های سیاستی و تنظیم‌گری کمیسیون اروپا و همچنین بازطراحی فرایندهای تنظیم‌گری متناسب با جهت‌گیری‌های کلان توانست در مقام عمل تا حدی به برآوردهای ذکر شده در سند لیسبون دست یابد. بنابراین مسأله اصلی این پژوهش ناظر به اصلاحات فرایندی و چگونگی تطابق ساختارهای اداری کمیسیون اروپا با سیاست‌های کلان اتحادیه است.

قابل توجه است که ادبیات نظری پیرامون نقش نهادها و سیاست‌ها بر رشد و توسعه اقتصادی غنی بوده و تاکنون مقالات متعددی در این خصوص از سوی اقتصاددانان به‌ویژه نهادگراها انجام شده است؛ لیکن مورد پژوهی پیرامون تجربه اتحادیه اروپا در بازطراحی نظام تنظیم‌گری مبتنی بر سیاست‌های اقتصادی در ادبیات نظری داخل کشور مورد بررسی قرار نگرفته است.

از سوی دیگر، بررسی این تجربه به دلیل ضرورت‌های بالفعل کشور ما برای اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ و موانع ساختاری و حقوقی این مسیر که در طول سالیان اخیر با اصلاح قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ و تأسیس نهادهای تنظیم‌گر از جمله شورای رقابت آورده سیاستی قابل توجهی داشته و ما را با فراز و فرود یک تجربه به نسبت موفق در حوزه تنظیم‌گری اقتصادی آشنا می‌کند. در این مقاله ضمن مرور ادبیات مرتبط با تحلیل همبستگی میان سیاست‌ها و ساختارهای تنظیمی با رشد اقتصادی کشورها، با رویکردی توصیفی - تحلیلی و رجوع به اسناد حقوقی مرتبط به مورد پژوهی تأثیر سیاست‌های اقتصادی راهبرد لیسبون در ساختار و فرایندهای تنظیم‌گری اتحادیه اروپا - به عنوان یک تجربه موفق در هم‌سویی میان نهاد اقتصاد و قانون - و ارزیابی نقش این سیاست‌ها در اصلاح فرایندهای مقررہ‌گذاری و به تبع رشد اقتصادی این نهاد بین‌المللی پرداخته شده است. در یک مرور اجمالی باید گفت که از جمله کارهای بسیار مهم در زمینه بررسی تأثیر قوانین، نهادها

و سیاست‌های اقتصادی بر توسعه اقتصادی کشورها، مطالعات آسم اوغلو و دیگران^۱، رادریک^۲ و هاسمن، پریچت و رادریک^۳ است.

در این خصوص هدف صاحب‌نظران از نهادها اغلب حقوق مالکیت، قوانین و مقررات، اعتماد بین افراد و ترتیبات اجتماعی دیگر اذعان شده است. هال و جونز^۴ و آسم اوغلو^۵ در تحقیقات خود نشان دادند که نهادها مؤلفه‌ای مهم در رشد بلندمدت و تولید ثروت هستند. داگلاس نورث^۶ برنده جایزه نوبل اقتصاد ۲۰۰۹ معتقد است که کلید توسعه اقتصادی در گذار از نظام الیگارشی و اندک سالارانه و از بین بردن انحصار قدرت سیاسی اقتصادی در دستان طبقه حاکم است. در سال‌های اخیر نیز دارون عجم اوغلو و جیمز رابینسون^۷ با تحلیلی نهادی از ریشه‌های فقر، ثروت و قدرت معتقدند که توسعه اقتصادی نتیجه توسعه سیاسی و رشد نهادهای فراگیر و ایجاد بخش خصوصی فعال است؛ بنابراین سیاست‌های اقتصاد کلان مسأله‌ای ثانوی تلقی شده و تأکید اصلی بر تنظیم رابطه دولت با ملت است.^۸

جانکوو، مکلیش و رامالهو^۹ در تحقیقی تأثیر قوانین حاکم بر فعالیت تجاری بر رشد اقتصادی ۱۳۵ کشور را بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که کشورهای با مقررات بهتر رشد سریع‌تری از کشورهای با مقررات دست‌وپاگیر دارند. همچنین نتیجه گرفتند بهبود مقررات تجاری از بدترین حالت موجود به بهترین حالت موجود باعث افزایش ۲/۳ درصد رشد سالانه می‌شود.^{۱۰}

جلیلیان، کرکپاتریک و پارکر^{۱۱} در تحقیقی به بررسی نقش نظام تنظیم‌گری مؤثر در ارتقای اقتصادی در کشورهای در حال توسعه پرداختند. محققان مذکور با بررسی نقش مقررات بر رشد اقتصادی با استفاده

1. D. Acemoglu, S. Johnson, & J. A. Robinson, "The colonial origins of comparative development: An empirical investigation", *American economic review*, 91, 5(2001):1369-1401.

2. Dani Rodrik, *Rethinking Growth Policies in The Developing World* (Harvard University, 2004), 15.

3. Ricardo Hausmann, Pritchett Lant & Andres Velasco, *Growth Diagnostics* (Harvard University, 2005), 18.

4. Robert E. Hall & Charles I. Jones, "Why do Some Countries Produce so Much More Output per Worker Than Others?" *Quarterly Journal of Economics* 114, 1(1999), 94.

5. Ibidem.

6. Douglass Cecil North

7. Daron Acemoglu and James Robinson

۸. جیمز رابینسون و دارون عجم اوغلو، ترجمه محسن میردامادی و محمدحسین نعیمی پور، چرا ملت‌ها شکست می‌خورند، چاپ چهاردهم (تهران: دنیای اقتصاد، ۱۳۹۸)، ۱۶.

9. Simeon Djankov, Caralee McLiesh, Rita Maria Ramalho

10. Simeon Djankov, Caralee McLiesh & Rita Maria Ramalho. "Regulation and growth", *Economics Letters* 92(2006), 399.

11. Hossein Jalilian, Colin Kirkpatrick, & David Parker.

از مدل اقتصادسنجی به این نتیجه رسیدند که بر اساس دو روش متفاوت تخمین، ارتباط علی قوی بین کیفیت تنظیم‌گری و عملکرد اقتصادی وجود دارد.^{۱۲}

نتایج برخی مطالعات تجربی در خصوص الگوهای تجربی رشد اقتصادی ایران نشان می‌دهد که بیشتر مطالعات سال‌های قبل در ایران اغلب متکی بر عوامل استاندارد رشد اقتصادی همانند سرمایه فیزیکی، نیروی کار و غیره بوده ولی در سال‌های اخیر عوامل نهادی همچون نهاد دولت، سرمایه‌های اجتماعی نیز به دایره مطالعات تجربی ایران اضافه شدند؛ اما در این راستا شاخص‌های متنوعی همانند مطالعات سطح بین‌الملل و همچنین روش‌های متعددی برای بررسی نقش سرمایه‌های اجتماعی در ایران انتخاب شده است. به عنوان مثال مطالعات رحمانی و دیگران و مطالعه صفدری و دیگران و رنای و دیگران از شاخص‌های متفاوتی برای بررسی نقش سرمایه‌های اجتماعی بر رشد استفاده کردند.^{۱۳}

مطالعاتی که جهانگرد و اقلامی پیرامون نقش قوانین عمرانی و برنامه‌های توسعه در شتاب رشد اقتصادی ایران انجام داده‌اند؛ حاکی از آن است که افزایش وابستگی به درآمدهای در حال نوسان حاصل از فروش نفت خصوصیت مشترک تمام برنامه‌های توسعه در کشور می‌باشد.

بنابراین موفقیت هدف‌های توسعه به سطح درآمدهای نفتی وابسته است. به دلیل نوسان قیمت نفت در بازارهای جهانی با وجود اینکه رشد اقتصادی نخستین هدف برنامه‌های توسعه بوده است، این برنامه‌ها حتی در تأمین رشد اقتصادی پایدار نیز چندان موفق نبوده‌اند.^{۱۴}

همچنین بررسی مفاد قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه و اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی نشان می‌دهد: از مجموع ۹۲ ماده و ۹۰ تبصره مواد مذکور، تنها ۲ ماده و ۶ تبصره ناظر بر تسهیل و تسریع سرمایه‌گذاری و صدور مجوزهای فعالیت‌های اقتصادی برای بخش‌های غیردولتی (مواد ۷ و ۸) و ۴ ماده و تبصره آن نیز صرفاً معطوف به توسعه بخش تعاون است (مواد ۹ تا ۱۲). این در حالی است که ۲۰ ماده و ۳۵ تبصره از همان قانون معطوف به فرایند واگذاری شرکت‌های دولتی است؛ بنابراین قانون‌گذار ظاهراً اولویت‌ها را برای بخش دولتی و تعاونی به رسمیت شناخته و بخش

12. Hossein Jalilian, Colin Kirkpatrick & David Parker. "The Impact of Regulation on Economic Growth in Developing Countries: A Cross-Country Analysis". *World Development* 35, 1(2007), 90.

۱۳. مهدی صفدری، کریم محمدحسین و محمدرسول خسروی، «بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر رشد اقتصادی ایران»، فصلنامه اقتصاد مقداری ۵، ۱۷ (۱۳۸۷)، ۳۱-۶۹؛ محسن رنای، بازار یا نابازار؟ بررسی موانع نهادی کارایی نظام اقتصادی بازار در اقتصاد ایران (تهران: معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور، ۱۳۷۶).

۱۴. اسفندیار جهانگرد و سمیه اقلامی. «بررسی و ارزیابی آثار قوانین عمرانی و برنامه‌های توسعه بر شتاب رشد اقتصادی در ایران»، فصلنامه پول و اقتصاد ۴ (۱۳۸۹): ۱۵۴-۱۹۰.

خصوصی صرفاً تکمیل‌کننده این بخش‌ها در نظر گرفته شده است. این در حالی است که رشد اقتصادی مرهون توسعه بخش خصوصی و طراحی یک نظام قانون‌گذاری شفاف؛ منسجم و کم‌تکلف برای ذی‌نفعان اقتصادی است.^{۱۵}

علی‌رغم تأکید برخی صاحب‌نظران مبنی بر نقش جدی حاکمیت قانون بر رشد اقتصادی کشورها، برخی مطالعات انجام گرفته پیرامون توسعه اقتصادی در کشورهای در حال توسعه بیانگر آن است که قواعد غیررسمی و آزادسازی بازار در وهله اول نقش بیشتری را ایفا نموده است و حاکمیت قانون علت واحد و مستقل توسعه اقتصادی نیست بلکه در صورتی می‌تواند عامل تسهیل‌کننده رشد اقتصادی باشد که برخی از شرایط اولیه و تکمیلی برآورده شود و اثربخشی آن باید مشروط به عوامل دیگری از جمله ثبات سیاسی، اثربخشی دولت، سیستم غیررسمی حل اختلاف یا شبکه‌های تجاری، شرایط داخلی و بین‌المللی اقتصادی - اجتماعی، نگرش مذهبی و غیره باشد. حاکمیت قانون، توسعه اقتصادی را بسته به سایر متغیرها تقویت و همچنین به تأخیر می‌اندازد. این شرایط بسته به تاریخ، فرهنگ و موقعیت اولیه در هر کشور متفاوت است. باین‌حال، ممکن است وضعیت اقتصادی داخلی و بین‌المللی مانند میزان تجاری‌سازی و گسترش مبادلات غیرشخصی، نگرش فرهنگی مردم نسبت به قانون، برای مثال، میزان تبعیت از قوانین رسمی، قوت (ضعف)، کارایی و عقلانیت قوانین غیررسمی موجود از جمله موارد تأثیرگذار باشد. همچنین در روند اصلاح قانون، قبل از تصمیم‌گیری در مورد اینکه کدام قوانین غیررسمی حفظ و کدام‌یک جایگزین شود، باید در مورد تأثیرات کلی قوانین غیررسمی مربوطه و تأثیرات احتمالی، یک‌سری اصلاحات قانونی نه در پرتو تأثیر بر رشد سریع اقتصادی، بلکه در فرآیند بلندمدت اصلاحات نهادی جامع اعمال شود. در اصلاحات حاکمیت قانون، بازاربایی برای رشد اقتصادی باید با دموکراسی‌سازی هماهنگ شود. همچنین در چنین فرآیند هماهنگی، تصمیم دولت اساساً باید قابل پیش‌بینی و اعتبار باشد. باین‌حال، به‌ویژه در زمان تغییرات سریع یا بحران اقتصادی ممکن است سیاست‌های انعطاف‌پذیرتری از دولت مورد نیاز باشد.^{۱۶}

بنابراین برای دستیابی به رشد اقتصادی همه‌جانبه ضروری است که نقش و میزان اثر نهادهای سیاسی و حقوقی نیز در کنار مکانیسم‌های اقتصادی، مورد توجه قرار گیرد.

۱۵. کیامرت جهانگیر، ولی رستمی و بهاء‌الدین تازی. «الزامات حقوقی اقتصاد مقاومتی در مرحله قانون‌گذاری با تأکید بر

سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی ۵۰، ۴ (۱۳۹۹)، ۱۳-۲۱.

16. Hiroshi Matsuo, "The Rule of Law and Economic Development: A Cause or a Result?", *Center for Asian Legal Exchange, Nagoya University CALE Books 2*(2004):63

به همین نسبت، در ادبیات تنظیم‌گری، دولت تنظیم‌گر متضمن تغییر نقش از مداخله مستقیم به مداخله با فاصله و داوری و تأکید بر ایجاد ابزارهای اداری نو برای هدایت نیروهای بازار است؛ به‌گونه‌ای که کنترل بازار نه فقط از سوی نهادهای رسمی که امری مشارکتی، هوشمند و با همراهی نهادهای غیررسمی خواهد بود.^{۱۷}

در ادامه این مقاله ضمن بیان زمینه‌های شکل‌گیری سیاست لیسبون به اصلاحات انجام شده در ساختار تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری اتحادیه به‌خصوص کمیسیون اروپا به عنوان نهاد دستور کارگذاری پرداخته و پلتفرم‌های ارزیابی سیاستی اتحادیه به مثابه نوآوری‌های سیاستی مورد توجه این ساختار بررسی شده است.

۱- تاریخچه و سیر تکامل استراتژی لیسبون

استراتژی لیسبون تعهدی از سوی دولت‌های اتحادیه اروپا برای تمرکز تلاش‌های خود بر روی یک هدف کلی - ایجاد نوسازی اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی در اتحادیه اروپا است.

در مارس ۲۰۰۰، شورای اروپا در لیسبون یک استراتژی ده‌ساله را تعیین کرد تا اتحادیه را به رقابتی‌ترین و پویاترین اقتصاد مبتنی بر دانش در جهان تبدیل کند که قادر به رشد اقتصادی پایدار، با مشاغل بیشتر و بهتر و انسجام اجتماعی بیشتر باشد. این هدف یک سال بعد با بُعد محیط زیست و توسعه پایدار در شورای اروپا در گوتنبرگ تکمیل شد.

از آن زمان، اجلاس بهاره سالانه شورای اروپا به بحث در مورد موضوعات مربوط به استراتژی لیسبون و بررسی پیشرفت‌های حاصل شده توسط اتحادیه اروپا و کشورهای عضو آن اختصاص یافته بود. اولویت‌ها بر اساس گزارش ارائه شده توسط کمیسیون اروپا تجزیه و تحلیل و تعریف می‌شدند.

همچنین شورای اروپا استفاده از «روش باز هماهنگی»^{۱۸} را به عنوان یک تکنیک جدید حکمرانی تأیید کرد و بدین صورت اشکال سنتی تدوین سیاست اتحادیه اروپا را دور زد و به جای تصمیم‌گیری در مورد قوانین الزام‌آور، اهداف مشترک برای کل اتحادیه اروپا تعیین می‌شد، درحالی‌که هر کشوری را برای تصمیم‌گیری در مورد چگونگی رسیدن به این اهداف آزاد می‌گذاشت.

در نهایت کشورهای تجربیات خود را تبادل و پیشرفت‌ها را با هم مقایسه می‌کردند و دستورالعمل‌های

۱۷. مهدی هداوند و فرهاد جم. «مفهوم دولت تنظیم‌گر، تحلیل تنظیم‌گری به مثابه ابزار حکمرانی». راهبرد ۳۰، ۹۹ (۱۴۰۰)، ۳۲۶.

18. open method of coordination: (OMC)

مناسبی را برای دنبال کردن آن تدوین می‌کردند.

این روش شامل: (۱) توافق در اتحادیه اروپا سطح اهداف مشترک؛ (۲) توسعه شاخص‌های مشترک به اندازه‌گیری پیشرفت در جهت دستیابی به این اهداف؛ (۳) توسعه برنامه‌های ملی مبتنی بر این اهداف؛ (۴) بررسی‌های موازی طرح‌های ملی؛ (۵) گزارش‌های اروپایی بود که نتایج این فرآیند را مستند می‌کرد. در واقع «روش باز»، پاسخی به خستگی از فرایندهای قانون‌گذاری (به‌ویژه مدت‌زمان آن)، تردید درباره اثربخشی رویکردهای سنتی به قانون‌گذاری و نیز این شناخت بود که انواع چهارچوب‌های نهادی ملی احتمال تأثیرگذاری رویکردهای عام اتحادیه را کاهش داده‌اند و در کنار آنها افزایش اعتماد به قدرت فعالیت‌هایی که به دنبال سنجش و محک‌زنی بودند، عامل به‌کارگیری این روش شد.^{۱۹}

روند لیسبون یک نشست سالانه بهار شورای اروپا را نهادینه کرد که بر اجرا نظارت می‌کرد و دستورالعمل‌های مختلف برای هماهنگی سیاست‌های آینده را تدوین می‌نمود. ارزیابی‌های انجام‌شده بر این باور بود که گزارش بهار به کشورهایی که بهترین عملکرد را دارند، فرصتی برای به رسمیت شناختن و آنهایی که عقب مانده‌اند، انگیزه‌ای برای نمایش بهتر در سال آینده می‌دهد.

در ماه مه ۲۰۰۴، درحالی که استراتژی لیسبون به نیمه راه خود نزدیک شده بود، کمیسیون اروپا یک گروه سطح بالا از کارشناسان مستقل را به ریاست ویم کوک^{۲۰}، نخست وزیر سابق هلند، تشکیل داد تا ارزیابی مستقل از پیشرفت این رویکرد انجام شود. این گروه شامل ۱۳ کارشناس، ذی‌نفعان مختلف در استراتژی را نمایندگی کردند و گزارش خود را با عنوان مواجهه با چالش به کمیسیون و شورا در ۳ و ۴ نوامبر ۲۰۰۴ ارائه دادند.

گزارش مذکور به این نتیجه رسید که نتایج تاکنون ناامیدکننده بوده است و بعید است که اتحادیه اروپا به اهداف سال ۲۰۱۰ خود دست یابد و علت آن بیشتر به دلیل فقدان اقدام سیاسی مصمم از سوی دولت‌ها عنوان شد. در واقع این دستور کار بیش از حد، هماهنگی ضعیف و اولویت‌های متضاد را برجسته کرده بود. همچنین گزارش اشاره کرد که اصلاحات ساختاری به عاملی برای مقررات‌زدایی و به تبع تضعیف حقوق کارگران تبدیل شده است. علاوه‌براین، گزارش کوک بر اهمیت حفظ الگوی اجتماعی اروپایی تأکید کرد و توصیه کرد از کپی‌برداری از سیستم حداقل رفاه اجتماعی ایالات متحده

۱۹. رابرت بالدوین، مارتین کیو و مارتین لاج، آشنایی با تنظیم بازار، نظریه، راهبرد و اجرا، چاپ اول، ترجمه محمد صفار (تهران: علمی و فرهنگی، ۱۳۹۸)، ۴۸۸.

20. Wim Kok

خودداری شود.

پیشنهاد‌های گروه کارشناسان بر نیاز به برقراری ارتباط بهتر با شهروندان اتحادیه اروپا و جلب حمایت آنها از روند اصلاحات متمرکز بود. مهم‌تر از همه، این گزارش بر نقشی که گفت‌وگوی اجتماعی و شرکای اجتماعی، چه در سطح ملی و چه در سطح اروپایی، می‌توانند در تحقق اهداف لیسبون یعنی رشد غیرتورمی بالا، مشاغل بیشتر و بهتر و انسجام اجتماعی قوی ایفا کنند، تأکید کرد.

پیام اصلی گزارش کوک این بود که درحالی که هر سه ستون استراتژی لیسبون - اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی - همچنان معتبر هستند، لیکن اکنون اولویت اروپا برای افزایش نرخ رشد اقتصادی و افزایش اشتغال است. چراکه اروپا با دو چالش بزرگ یعنی رقابت جهانی فزاینده و جمعیت به سرعت در حال پیر شدن روبه‌رو بود.^{۲۱}

با بازنگری میان‌مدت دستور کار لیسبون اتحادیه اروپا برای رقابت، برنامه‌هایی که به عنوان «تنظیم بهتر» شناخته می‌شد به اولویت اتحادیه اروپا و کشورهای عضو آن تبدیل شدند. اصطلاح «تنظیم بهتر» مجموعه وسیعی از ابزارها و برنامه‌های سیاستی را برای افزایش ظرفیت مؤسسات برای ارائه مقررات با کیفیت بالا پوشش می‌داد.^{۲۲} چراکه رقابت‌پذیری و پویایی کسب‌وکارها مستقیماً به جو مساعد تنظیم‌گری برای سرمایه‌گذاری، نوآوری و کارآفرینی وابسته است.^{۲۳}

بنابراین دستور کار «تنظیم بهتر»، راهکاری برای مبارزه با کاغذبازی و تشریفات اداری غیر ضرور حاصل از تورم قوانین و در عین حال پایبندی به ابزارهای فنی و منطقی برای تنظیم‌گری عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی و ... تلقی می‌شد.^{۲۴} در بستر «شروعی جدید برای استراتژی لیسبون»، شورای اروپا یادداشتی را در مورد دستورالعمل‌های سیاست اقتصادی کلان منتشر کرد که شامل یک دستورالعمل خاص در مورد کیفیت مقررات، ارزیابی سیستماتیک هزینه‌ها و منافع تنظیم‌گری و کاهش بار اداری شرکت‌ها بود.^{۲۵} هدف این دستورالعمل «ایجاد یک محیط کسب و کار رقابتی‌تر و تشویق ابتکار عمل‌های

21. Monica Marcu Clementina Ivan-Ungureanu, "The Lisbon Strategy" *Romanian Journal of Economic Forecasting* (2006), 83-74.

22. Claudio M. Radaelli, "Whither better regulation for the Lisbon agenda", *Journal of European Public Policy* 14, 2(2007), 19.

23. Višnja Samardžija & Hrvoje Butković, "From The Lisbon Strategy To Europe 2020", *Institute for International Relations – IMO* (2010): 118, <https://www.irmo.hr/wp-content/uploads/2013/11/From-the-Lisbon-Strategy-to-Europe-2020.pdf>

24. McGarity, T.O. "Reinventing Rationality: The role of regulatory analysis in the federal bureaucracy cambridge", *Journal of Policy Analysis and Management* 12,2 (1993), 401.

25. Eur-lex, "A new start for the Lisbon Strategy", last modified 2.2.2005, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content: 23-4>.

خصوصی از طریق مقررات بهتر» بود. قابل تأمل است که طبق این رویکرد، بهبود کیفیت مقررات به خودی خود یک کالای عمومی است، اعتبار فرآیند حکمرانی را افزایش می‌دهد و به رفاه شهروندان کمک می‌کند.^{۲۶}

سه نهاد اصلی اتحادیه اروپا یعنی شورا، پارلمان و کمیسیون اروپا نیز متعهد به موافقت‌نامه بین نهادی در مورد قانون‌گذاری بهتر شدند که در سال ۲۰۰۳ به امضا رسید. این توافق‌نامه تصریح می‌کرد که اصلاحات اساسی ارائه شده توسط پارلمان و شورا مشمول سازگار ارزیابی تأثیر هستند. قابل توجه است که نهاد ارزیابی تأثیر^{۲۷} از دهه ۱۹۹۰ به بعد در اروپا تأسیس شده بود که به مرور بر اساس تجربه‌های متعدد تعدیل شده و تکامل پیدا کرده بود. در دهه ۱۹۹۰ پیشنهادها، ایده‌ها و پروژه‌های آزمایشی نتوانستند مجموعه‌ای منسجم از اقدامات متمرکز بر مشکلات خاص ایجاد کنند. البته به استثنای بریتانیا که (از دهه ۱۹۸۰) فرآیند مقررات‌زدایی و ارزیابی هزینه‌های تبعیت از قوانین توسط جامعه هدف را آغاز کرده بود، سایر کشورهای عضو برای اولین بار ارزیابی کیفیت تنظیم را تجربه کردند، کارت امتیازی و چک لیست را آزمایش کردند، اما دستاورد زیادی نداشتند و هم‌زمان با اصلاحات راهبرد لیسبون دور جدیدی از ارزیابی تأثیر تنظیم‌گری^{۲۸} شکل گرفته بود.^{۲۹} در نوامبر ۲۰۰۹ کمیسیون اروپا با انتشار بیانیه‌ای رسماً از همه طرف‌های ذی‌نفع دعوت کرد تا نظرات خود را در مورد استراتژی آینده اروپا ۲۰۲۰ تا اواسط ژانویه ۲۰۱۰ ارائه کنند. اولویت‌های موضوعی استراتژی جدید شامل ایجاد ارزش از طریق رشد مبتنی بر دانش، توانمندسازی افراد در جوامع فراگیر و ایجاد اقتصاد رقابتی و سبزتر بود. روند مشاوره منجر به تعداد زیادی نظرات و پیشنهادها رسمی شد که توسط کشورهای عضو، سازمان‌های مختلف جامعه مدنی و همچنین شهروندان منفرد ارائه شد که همگی در یک صفحه وب با طراحی خاص منتشر شدند. این ورودی‌ها به کمیسیون تا اوایل مارس ۲۰۱۰ کمک کرد تا به بیانیه «اروپا ۲۰۲۰: یک استراتژی اروپایی برای رشد هوشمند، پایدار و فراگیر» برسد.

سرانجام، دستور کار اروپا ۲۰۲۰، به عنوان ادامه دستور کار لیسبون تقسیم کار جدید و مسلماً بهتری را بین بازیگران مختلف اتحادیه اروپا و کشورهای عضو به ارمغان آورد، درحالی‌که در محدوده اجرا، مکانیسم‌های جدیدی را با هدف هم‌گرایی بیشتر سیاست‌ها با فرایندهای اداره اروپا معرفی کرد.^{۳۰}

26. Radaelli, op.cit., 19.

27. Impact assessment

28. Regulatory Impact Assessment (RIA)

29. Ibidem.

30. Samardžija & Butković, op.cit., 118.

بنابراین در سال ۲۰۰۲ اولین گام‌های کمیسیون اروپا برای ساده‌سازی و ارتقای فرایند قانون‌گذاری با راه‌اندازی برنامه «تنظیم‌گری بهتر» شروع شد. از سال ۲۰۰۵ تا ۲۰۰۹ برنامه ساده‌سازی قوانین با اخذ ۱۶۴ معیار در برنامه کاری سالیانه کمیسیون گنجانده شد. در سال ۲۰۰۷ اولین برنامه کاهش بار اداری مفاد قانونی با رویکرد حذف تشریفات هزینه‌بر به کار گرفته شد که نتایجاً در سال ۲۰۱۲ حدود ۲۵ درصد از این تشریفات از قوانین اتحادیه حذف شده بود. در سال ۲۰۱۲ اولین برنامه تنظیم‌گری متناسب^{۳۱} راه‌اندازی شد که هدف محاسبه هزینه تعهدات قانونی و کاهش تشریفات زائد را دنبال می‌کرد. تا سال ۲۰۱۹، پلتفرم مذکور از تلاش‌های کمیسیون برای بهبود قوانین اتحادیه اروپا پشتیبانی می‌کرد؛ این بستر، اطلاعات ارزشمندی را در مورد اجرای عملی و تأثیر قوانین ارائه می‌کرد. با وجود این، اقدامات این پلتفرم دید محدودی داشت و همیشه از پتانسیل آن به‌طور کامل استفاده نمی‌شد. این امر باعث شد تا کمیسیون برنامه «متناسب برای آینده»^{۳۲} را در ماه مه سال ۲۰۲۰ راه‌اندازی کند.

این برنامه یک بستر ارزیابی - نظارتی متشکل از کارشناسان خبره سطوح محلی و منطقه‌ای اتحادیه اروپا، نمایندگان کسب و کارهای کوچک و متوسط، فعالان اجتماعی، سازمان‌هایی در حوزه محیط‌زیستی، اقتصادی، سلامت و مجموعه‌های غیردولتی و کمیته‌های منطقه‌ای و اقتصادی - اجتماعی اتحادیه اروپا است.^{۳۳}

۲- رویه و ساختار تنظیم‌گری بهتر کمیسیون اروپا

در این بخش به معرفی نهادهای رسمی اتحادیه اروپا که در فرایند تنظیم‌گری اتحادیه نقش ایفا می‌کنند، می‌پردازیم.

در اتحادیه اروپا، تصویب هر قانون مستلزم دخالت و مشارکت سه نهاد کمیسیون، پارلمان و شورای وزیران اروپا است. در این میان وظیفه نگارش پیش‌نویس‌های قانون در اکثر موارد با کمیسیون اروپا است که نقشی همچون قوه مجریه را داراست و منافع عمومی اتحادیه را به عنوان یک کل (در مقابل منافع کشورهای عضو، به صورت جداگانه) نمایندگی کرده و مسئول ارائه پیشنهادها، قانونی، اجرای

31. Refit

32. Fit for Future

33. "Fit For Future", visited at: 3/11/2021 https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/evaluating-and-improving-existing-laws/refit-making-eu-law-simpler-less-costly-and-future-proof/fit-future-platform-f4f_en

سیاست‌ها، نظارت بر اجرای قوانین و اطمینان از رعایت معاهدات در اتحادیه است.^{۳۴} کمیسیون اروپا دو کارویژه سیاست‌گذاری و امور اداری داشته و حدود ۲۳۰۰۰ نفر عضو دارد که در بیش از ۳۰ نهاد تخصصی تحت عنوان ادارات عمومی^{۳۵} مشغول به کار هستند.^{۳۶} این نهادها به اعضای کمیسیون در تهیه پیش‌نویس متون قانونی و اصلاحات آنها، سازمان‌دهی و پیگیری جلسات عمومی، دریافت و ارجاع پیشنهادهای قانونی و سایر اسناد، برقراری روابط دوجانبه با پارلمان‌های ملی کمک می‌کنند. همچنین در تدوین دستورالعمل‌های اداری و ارسال نامه‌های رسمی (بخش پست)، ارتباط با دولت‌های عضو و ذی‌نفعان و ارائه مشورت‌های اجرایی به دولت‌ها و شرکت‌های تجاری برای تحقق قوانین در عرصه عمل با توجه به امکان تفسیر به رأی و اختلافات عملیاتی، نقش ایفا می‌نمایند. نهاد هماهنگ‌کننده این تشکیلات عریض و طویل، دبیرکل نام دارد که^{۳۷} مسئول نظارت بر عملکرد این ادارت عمومی با همراهی ۶۰۰ کارمند است.^{۳۸}

دو گروه کیفیت قانون‌گذاری^{۳۹} و خدمات حقوقی نیز به عنوان نیرویی داخلی، در فرایند کاری کمیسیون نقش مهمی دارند. این دو گروه از طریق ایجاد راهنمای عملی مشترک برای طرف‌های درگیر در تهیه پیش‌نویس قانون، تسهیل مشارکت بین نهادی میان کمیسیون با سایر ارکان قانون‌گذاری در اتحادیه اروپا، تهیه نسخ چندزبانه از پیش‌نویس‌ها و راهنمای آنها، برگزاری دوره‌های آموزشی برای پیش‌نویس‌نگاران، برگزاری سمینارهایی درباره کیفیت قانون‌گذاری و موضوعات مشابه،^{۴۰} آماده‌سازی متن مدون و نظارت بر فرایند تصویب آن به تهیه پیش‌نویس‌هایی بهتر توسط کمیسیون کمک می‌نمایند. کمیسیون همچنین به ارزیابی پیامدها و اثرات مورد انتظار^{۴۱} (پیشینی)، ارزشیابی (پسینی) و آینده‌نگری استراتژیک می‌پردازد که عناصری کلیدی در ایجاد سیاست‌هایی مطلوب و مبتنی بر آینده در تمامی بخش‌ها هستند (پایگاه اینترنتی کمیسیون اروپا، ۲۰۲۲). بر این اساس در سال ۲۰۰۱ و در جهت

۳۴. چهارچوب و اصول فرایند تصمیم‌گیری کمیسیون در آیین‌نامه اجرایی آن آمده است.

35. Directorate general

36. Ibidem.

37. Secretariat- General

38. William Robinson. Document of "Drafting European Union Legislation". Internal Policy Dg, Policy Department C, Legal Affairs, 2012, 10-33.

39. Quality of legislative team

۴۰. سخنرانان این سمینارها می‌توانند از شخصیت‌های آکادمیک، متخصصان عرصه قانون‌گذاری و حقوق، قضات، کارکنان و مستخدمین دولت ملی باشند.

41. RIA (Regulation Impact Assessment)

تقویت کارآمدی قوانین، ایده جدیدی تحت عنوان «ارزیابی تأثیر» به عنوان یکی از مراحل مقدماتی در فرایند قانون‌گذاری ایجاد گردید تا با هدف ارتقای رویکرد تحلیلی و داده‌محور به سیاست‌گذاری، اثرات اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی کلیه پیشنهادهای، مورد بررسی قرار گیرد.^{۴۲}

بررسی کیفیت دو فرایند ارزیابی پیشینی و ارزشیابی پسینی صورت گرفته توسط کمیسیون نیز بر عهده نهادی مستقل به نام «هیأت بررسی نظارتی»^{۴۳} قرار گرفته است.^{۴۴} حسن این تدبیر در آن است که اگر ارزیابی و ارزشیابی اثرات توسط بخش‌های داخلی کمیسیون و بدون هیچ‌گونه نظارتی صورت گیرد، شائبه سوءاستفاده از جایگاه برای تأیید یک راهکار قانونی جهت نیل به منافع شخصی را به همراه خواهد داشت، اما در این حالت بررسی کیفیت ارزیابی و ارزشیابی تأثیرات توسط نهادی مستقل انجام می‌شود و همین استقلال می‌تواند تضمینی برای دقیق بودن تحلیل داده‌ها و کارآمدی بیشتر راهکارها باشد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که کمیسیون اروپا با طراحی یک فرایند چندمرحله‌ای نظارتی با ابعاد فنی - حقوقی، بهره‌گیری از نظرات کارشناسان خارجی مستقل و شفافیت و قابل دسترس بودن فرایند برای عموم، توانسته تا حدی اصول حاکم بر نظم حقوقی و یکپارچگی سیاستی را تضمین نماید؛ هرچند که این فرایند چالش‌هایی از لحاظ بوروکراسی و اقتضانات تعارض آرا را به همراه دارد.

۳- سیاست‌های تنظیم‌گری بهتر در اتحادیه اروپا

اتحادیه اروپا برای نیل به اهداف سیاستی مندرج در دستور کار لیسبون در حوزه‌های مختلف زیست‌محیطی، اقتصاد، حقوق شهروندی، مسائل اجتماعی و ... در دو دهه اخیر اقدام به طراحی راهبردهای سیاستی با موضوع تنظیم‌گری بهتر کرده است که به مرور با اصلاحات و پیشرفت‌هایی همراه بوده است. این سیاست‌ها ضمن طراحی آینده مطلوب به مثابه سیاست‌های کلی حاکم بر قانون‌گذار اتحادیه به شمار می‌روند.

از جمله مهم‌ترین اصول سیاستی اتحادیه در راستای تنظیم‌گری بهتر و برنامه قانون‌گذاری^{۴۵} شامل رفع فقر، سیاست‌گذاری مبتنی بر داده، حقوق بشر و رعایت اصل تناسب، یکپارچگی سیاستی و کارکردی، شفافیت، دسترسی به اسناد، همکاری مشفقانه بین نهادی و امکان قانون‌گذاری توسط

42. Riccardo Maggi, "The European Commission Impact Assessment Board", OECD-Czech Workshop on Regulatory Impact Assessment Prague, Czech Republic 1 June 2012.

43. Regulatory Scrutiny Board: RSB

۴۴. هیأت مستقیماً به رئیس کمیسیون گزارش می‌دهد.

45. Better Regulatory/law-making Agenda

درخواست حداقل یک میلیون نفر از مردم می‌باشد.^{۴۶}

این اصول در قالب برنامه‌های سیاستی منعکس شده و راهنمای عملکرد کمیسیون است؛ برای نمونه برنامه تنظیم‌گری متناسب^{۴۷} با شعار تنظیم‌گری برتر برای نتایج برتر، به کمیسیون اطمینان می‌دهد که قوانین اتحادیه اروپا مزایای مورد نظر خود را برای اشخاص و مشاغل فراهم می‌کند، به این ترتیب که قوانین موجود اتحادیه اروپا را ساده می‌کند و هر زمان که ممکن باشد، تشریفات زائد^{۴۸} را کاهش می‌دهد. هدف برنامه این است که قوانین اتحادیه اروپا را ساده‌تر، هدفمندتر و تطبیق با آن را آسان‌تر کند. در این میان کسب و کارهای کوچک و متوسط هدف اصلی برنامه تلقی می‌شوند؛ زیرا به‌طور خاص تحت تأثیر فشارها و پیچیدگی قوانین قرار می‌گیرند.^{۴۹}

همچنین برنامه تنظیم‌گری هوشمند^{۵۰} در پی ایجاد طرحی در راستای نظام تقنینی برتر به اصولی همچون اجماع ذی‌نفعان و دخیل کردن نظر همه گروه‌ها، رقابت‌پذیری و ارتقای کارکرد تنظیم‌گری، استفاده حداقلی از تشریفات قانونی، مسئولیت مشترک در تحقق تنظیم‌گری هوشمند و ارزیابی نسبت قانون با فعالیت کسب و کارهای کوچک و متوسط اشاره می‌نماید.^{۵۱}

شایان ذکر است که اصول حاکم بر فرایند مشورت‌خواهی^{۵۲} از گروه‌های ذی‌نفع جهت تحقق اجماع مذکور در برنامه - که به عنوان یکی از مراحل بدوی تهیه پیش‌نویس قوانین در کمیسیون مطرح می‌شود - شامل مشارکت‌پذیری^{۵۳}، دسترسی عمومی^{۵۴}، پاسخگویی^{۵۵}، اثربخشی^{۵۶} و انسجام^{۵۷} می‌باشد. به همین منظور راهکارهایی از جمله شفافیت موضوع، هدفمند بودن مسیر مشاوره، نشر مذاکرات، زمان‌دهی کافی و ارائه بازخورد پیشنهاد گردیده است.^{۵۸}

46. European Commission, "Better Regulation Guidelines" (Commission Staff Working Document, Strasbourg, 19.5.2015), 4-10..

47. Regulation FIT programme

48. Red Tape

49. Annual burden survey 2020, eu commission

50. Smart Regulation Agenda

۵۱. عاطفه مرادی اسلامی و مهدی زینالو، «پیش‌نویس‌نگاری تقنینی در اتحادیه اروپا با تأکید بر راهبردها و ابزارهای ارزیابی تأثیرات پیشنهادی قانونی»، ماهنامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۳۰، ۲۵، (۱۴۰۱)، ۲۵.

52. Consultation

53. Participation

54. Openness

55. Accountability

56. Effectiveness

57. Coherence

58 DG of communication, eu commission, 2020.

تلاش‌های اتحادیه برای ساده‌سازی قوانین و کاهش بار مالی اجرای آنها از طریق رصد مستمر اجرای مقررات در متن زندگی و فعالیت مردم و ارائه گزارش‌های سالانه از مزایای برنامه تنظیم‌گری متناسب است. این برنامه به کمیسیون اجازه می‌دهد تا در همه ارزیابی‌ها^{۵۹} و در همه پیشنهادهای تجدیدنظر در قانون،^{۶۰} پتانسیل ساده‌سازی و کاهش تشریفات اداری را به‌طور سیستماتیک در نظر بگیرد. بررسی کیفیت جنبه‌های ساده‌سازی یا کاهش بار تشریفاتی قوانین که توسط کمیسیون ارائه شده است، تنها در صورت تحقق آنها توسط قانون‌گذار و اجرایی‌سازی قوانین، قابل بررسی است؛ بنابراین برنامه تنظیم‌گری متناسب، یک مسئولیت مشترک بین کمیسیون، پارلمان اروپا، شورا و کشورهای عضو است.

۴- ابزارهای تنظیم‌گری بهتر اتحادیه اروپا

در راستای تأمین سیاست‌های کلان اتحادیه در فرایند قانون‌گذاری و تنظیم‌گری، کمیسیون اقدام به طراحی یک چهارچوب برای ارزیابی ایده‌های تقنینی نموده است که تحت عنوان جعبه ابزار تنظیم‌گری بهتر^{۶۱} به رسمیت شناخته شده است. در واقع جعبه ابزار قانون‌گذاری برتر، بسته‌ای از معیارهای شکلی و ماهوی مورد پذیرش کمیسیون اروپا در بررسی طرح‌های قانونی است که با راهبردهای هوشمندسازی، سازگاری با نوآوری و توسعه اقتصادی را دنبال می‌نماید.

قابل توجه آنکه بر اساس توافق بین نهادی صورت گرفته^{۶۲} در حوزه تنظیم‌گری بهتر، کمیسیون هر ساله اقدام به ارائه گزارش سالیانه^{۶۳} از روند پیگیری برنامه در حوزه‌های سیاستی مختلف می‌نماید.^{۶۴} کمیسیون، نظارت بر ارزش‌های این برنامه را از طریق صفحه امتیاز^{۶۵} انجام می‌دهد که یک نمای کلی از میزان ساده‌سازی و حذف تشریفات و تعهدات زائد قانونی را نشان می‌دهد.

همچنین هیأت بررسی نظارتی، برای فهم دقیق مسائل اتحادیه و مشارکت‌دهی به گروه‌های ذی‌نفع و استفاده از ایده‌های مؤسسات مرتبط اقدام به برگزاری نشست‌های مختلف با موضوع نقش هیأت در تغییر اولویت‌های سیاسی و چالش‌های اجتماعی کرده است. در این نشست‌ها از هم‌فکری مؤسسات

59. Evaluation

60. Revising legislation

61. Better regulation toolbox

62. Interinstitutional Agreement

63. Annual Burden survey

64. "Refit-scoreboard" visited at: 3/29/2021 <https://op.europa.eu/webpub/com/refit-scoreboard/en/index.html>

65. Scoreboard REFIT

داخلی اتحادیه از جمله مرکز خدمات پژوهشی پارلمان اروپا و نهادهای مشورتی، مقامات ملی و اعضای مؤسسات دول عضو اتحادیه همچون شبکه تنظیم‌گری بهتر^{۶۶} و موسسه ناظر بر تنظیم‌گری اروپا^{۶۷} و همچنین سایر ذی‌نفعان از جمله گروه‌های اندیشکده‌ای استفاده می‌شود.

همچنین این نشست‌ها محفلی برای تبادل تجربه در خصوص راهکارهای عملیاتی اعضا برای ایجاد پیوند میان ملاحظات مختلف در امر سیاست‌گذاری از جمله دیجیتالیسم، مسائل محیط زیستی، اصول حاکم بر تنظیم‌گری بهینه، آینده‌نگری و بحران‌های طبیعی همچون کرونا است.^{۶۸} هیأت به تجربه دریافت کرده است که ارتباط مستمر با مسئولین دپارتمان‌ها (DG) و سایر نهادهای ذی‌نفع می‌تواند تأثیر به‌سزایی در ارتقای ارزیابی‌های بعدی داشته باشد. در این جلسات، هیأت بررسی اقدام به توصیه‌هایی درباره لزوم دریافت اطلاعات از منابع مختلف و شفافیت درباره محدودیت‌های گزارش پیرامون داده‌ها و همچنین لزوم شفاف‌نویسی و قابل فهم بودن متن گزارش حتی برای غیر متخصصین می‌نماید.^{۶۹}

در واقع بدین شکل، دپارتمان‌ها پیش از ورود پرونده به مرحله ارزیابی، بر اساس ملاحظات حاصل از مباحثات پیشینی با هیأت با دقت بیشتری به تحلیل ایده‌های خود می‌پردازند. قابل تأمل است که اتحادیه اروپا سیاست‌گذاری‌های مکرری پیرامون پررنگ ساختن نقش گروه‌های ذی‌نفع، سازمان‌های مردم‌نهاد اجتماعی، شرکت‌های تجاری و ... در فرایند قانون‌گذاری و اجرای قانون داشته است که گامی فراتر از مشورت‌خواهی صرف است.

به عنوان مثال اصول حاکم بر خودتنظیمی و تنظیم‌گری مشترک بخش‌های خصوصی - عمومی به شیوه‌های نوآورانه‌ای در راستای تنظیم‌گری جهت نیل به اهداف سیاستی اشاره می‌نماید که گامی فراتر از مشاوره عمومی است.

یکی از معیارهای مهم کمیسیون در بررسی ابتکار عمل‌های قانونی توجه به پیامدهای اقتصادی طرح برای ذی‌نفعان تجاری و کسب و کارهای کوچک و متوسط است. این شیوه بررسی به عنوان "SME test" در جعبه ابزار تنظیم‌گری بهتر^{۷۰} معرفی شده است و در بحث کنترل هزینه‌های اداری و

66. Better Regulatory Network

67. Regwatch Eoroupe

68. eu commission, 2020, op.cit.

69. Ibidem.

70. "Better Regulation Toolbox" visited at: 7/29/2022, https://ec.europa.eu/info/files/better-regulation-toolbox-1_en

انطباق با تشریفات اداری^{۷۱} برای کسب و کارها مورد بررسی کمیسیون قرار می‌گیرد. در واقع کمیسیون اروپا متعهد است که قوانینی ساده و قابل تحقق برای شهروندان و کسب و کارها با ایجاد کمترین هزینه عملیاتی وضع نماید و تشریفات زائد را تا حداکثر ممکن حذف نماید.^{۷۲}

لازم به توضیح است که در مواردی که به دلیل فوریت و حساسیت‌های سیاسی، امکان ارزیابی پیشینی پیشنهاد‌های قانونی از حیث پیامدهای قانونی و هزینه و فایده‌های پیش‌بینی شده وجود ندارد، کمیسیون ظرف مدت ۳ ماه پس از تصویب پروپوزال موظف به انتشار مدارک و منطق تصمیم‌گیری خود است.

در عین حال هیأت بررسی نظارتی، ارزیابی مستمر بر اجرای قوانین از حیث بررسی میزان واقعی بودن برآوردهای پیشینی مرحله ارزیابی را دارد و صلاحیت این نهاد تنها پیشینی و در مرحله قبل از تصویب پیشنهاد‌های قانونی در کمیسیون نیست.^{۷۳}

بر اساس ابزار تنظیم‌گری بهتر، قوانین، مقررات اداری و فرایندها باید ساده، قابل فهم و کاربردی باشند؛ بنابراین بررسی منافع کسب و کارهای کوچک و متوسط باید از همان مراحل ابتدایی سیاست‌گذاری مورد توجه قرار بگیرد تا به تبع آن قانون مصوب سازگار با ملاحظات کسب و کارها باشد.

سیاست کمیسیون مبتنی بر عدم شمول شرکت‌های خرد در تعهدات قانونی اتحادیه و یا به حداقل رساندن بار تعهدات قانونی با ایجاد یک نظام حقوقی خاص درباره آنها است.^{۷۴}

این رویکرد موجب تقویت جایگاه کسب و کارهای کوچک از حیث جلوگیری از تشریفات دست‌وپاگیر اداری و یا تعهدات قانونی پیچیده می‌شود که با بررسی چهار گام انجام می‌شود:

۱. شناسایی کسب و کارهای تحت تأثیر؛

۲. مشورت‌گیری از ذی‌نفعان صاحب کسب و کار؛

۳. ارزیابی پیامدهای مؤثر بر کسب و کارها؛

۴. بررسی گزینه‌های جایگزین و کاهش بار تعهدات قانونی.^{۷۵}

اتحادیه اروپا برای کاهش بار مالی اجرای تعهدات قانونی کسب و کارها در قبال دولت اقدام به طراحی راهبردهایی با موضوع حذف تشریفات زائد و ساده‌سازی قوانین نموده است.

71. Administrative & Adjust Burden

72. Tool,#22. 2017 Better Regulation Toolbox, 68.

73. Ibidem

74. Annual Burden Survey, Eu Commission, 2020.

75. Ibidem.

همچنین نمایندگان شبکه کسب و کارهای کوچک و متوسط^{۷۶} و شبکه اقدام مقامات محلی و منطقه‌ای اتحادیه با ارائه گزارش‌هایی پیرامون اجرای قوانین و بار مالی حاصل از آن در بهبود فعالیت پلتفرم مشارکت دارند. در ضمن شهروندان و ذی‌نفعان اتحادیه اروپا می‌توانند با ورود به یک درگاه اینترنتی با عنوان "Have your say portal"، نظرات خود را پیرامون ساده‌سازی قوانین موجود در اتحادیه ارائه دهند.

بنابراین با توجه به رویکرد فعلی کمیسیون اروپا مبنی بر محوریت ارزیابی‌های اقتصادی پیشنهادی قانونی در دو بُعد هزینه - فایده قانون‌گذاری و سنجش کارایی ابتکار عمل‌های جدید و نیز بار مالی حاصل از تعهدات قانونی از حیث بوروکراسی، هزینه تشریفات قانونی و نحوه اثرگذاری بر فعالیت کسب و کارهای کوچک و متوسط؛ ابزارهای فوق می‌توانند با مدل‌سازی و تحلیل پیشنهادی‌های قانونی و همچنین ارزیابی قوانین موجود اثر مستقیمی بر بهبود منافع عمومی داشته باشند.

۴- رهیافت‌هایی برای نظام تنظیم‌گری جمهوری اسلامی ایران

نظام اقتصادی مبتنی بر بازار، هنگامی می‌تواند در دسترسی به اهداف اقتصادی جامعه (و از جمله مسأله تخصیص بهینه منابع) موفق عمل کند که پیش از هر چیز، نهاد یا نهادهای پشتیبانی‌کننده اهداف و تضمین‌کننده اجرای آنها، ایجاد شده باشند.

به عبارت دیگر، موفقیت اقتصادها در این نهفته است که نهادهای پاداش‌دهنده، زحمت‌کشان و کارآفرینان را پاداش دهند و راهکارهای کسب رانت را محدود سازند.^{۷۷}

بنابراین همبستگی قابل توجه میان اهداف اقتصادی و ساختارهای تنظیم‌گری اتحادیه اروپا می‌تواند یک تجربه الهام‌بخش برای کشور ما از حیث چگونگی تحقق سیاست‌های کلی اقتصادی با اصلاح ساختارهای تقنینی، اداری و سیاسی و نهادسازی‌های متناسب باشد. در کشور ما ابلاغ سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی از سوی مقام معظم رهبری در سال ۱۳۸۴ نقطه عطفی در نظام تنظیم‌گری داخلی است. به دنبال ابلاغ این سیاست‌ها، در سال ۱۳۸۶ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی تصویب گردید. فصل نهم این قانون در رابطه با موضوع تسهیل رقابت و منع انحصار بوده و در بند ۵۳ از این فصل، ایجاد شورایی با عنوان شورای رقابت پیشنهاد شده

76. "SME envoys network", https://ec.europa.eu/growth/smes/sme-strategy/sme-envoys_en, last accessed at: 8.20.2023

۷۷. مهدی خداپرست، «حقوق اقتصادی در قانون اساسی (رویکرد سیستمی)»، مجله دانش و توسعه ۱۳(۱۳۸۰)، ۶۷.

است. در این قانون برای شورای رقابت وظایف تنظیم‌گرانه‌ای پیش‌بینی شده و در کنار آن اختیار ایجاد تنظیم‌گران بخشی با تصویب هیأت وزیران در برخی حوزه‌ها نیز به شورای رقابت داده شده است. با تشکیل شورای رقابت و مرکز ملی رقابت در سال‌های پایانی دهه ۱۳۸۰، مرحله جدید استقرار نظام تنظیم‌گری در کشور آغاز شد. این مرحله از توسعه نظام تنظیم‌گری در عمل تلاشی جهت ایجاد نهادهای نسبتاً مستقل تنظیم‌گری در حوزه اقتصاد، هم‌زمان با فرایند خصوصی‌سازی بود. اگرچه این مرحله به واسطه ناسازگاری ساختارهای حقوقی و قانونی کشور و مقاومت‌های درونی دستگاه‌های اجرایی ملی، توفیق چندانی به همراه نداشته است، اما همچنان می‌توان این اقدام را گامی روبه‌جلو در مسیر ایجاد تنظیم‌گران بخشی در کشور دانست.^{۷۸}

تشکیل شورای رقابت به عنوان مرجع اختصاصی، شبه قضایی و مدافع حقوق رقابت و امکان ایفای وظیفه، شکایت حتی در موارد انصراف زیان‌دیدگان به دلیل شخصی، امکان حمایت بایسته از حقوق رقابتی بنگاه‌ها و فعالان تجاری را ایجاد کرده و هم‌زمان موجب نظارت شایسته بر کنشگران بازار در عرصه پهنای و فرایند پیچیده تولید و توزیع کالاها و خدمات می‌شود؛ نظارتی معطوف به جلوگیری از تبانی، شکل‌گیری بلوک‌های انحصاری و در نهایت حقوق مصرف‌کننده‌ها، پیش‌بینی سازکارهای مقبول و اطمینان‌بخش در جهت تضمین بی‌طرفی شورا، رسیدگی سالم و منصفانه از جانب آن، حمایت از حریم اطلاعاتی کنشگران بازار، توجه ویژه به قانونی بودن هرچه بیشتر فرایند تحقیق، بازرسی و رسیدگی شورا و لزوم رعایت حقوق شهروندی اشخاص از طریق اعطای اختیارات ویژه به قضات عضو را می‌توان از نقاط قوت قانون‌گذار در ایفای بهینه وظیفه صیانت از استقلال شورا قلمداد کرد؛ اگرچه ترکیب اغلب دولتی اعضا و حضور کمرنگ نمایندگان بخش‌های خصوصی و تعاونی در آن، موجب نگرانی بوده و حمایت جامع قانون‌گذار از اصل استقلال شورا و تصمیمات آن را مخدوش می‌کند.^{۷۹}

همچنین مطابق با رویه نهادهای رقابتی، تنظیم‌گری دو کارکرد پیش‌نگر (برای ارائه عملکرد صحیح بازار) و پسینی (رسیدگی به شکایات ذی‌نفعان) را ایفا می‌نماید؛ منتها عدم شفافیت قانونی در تضمین این کارکردها در بازارهای مختلف از خلأهای قانونی شورای رقابت است.^{۸۰}

پیش از این اشاره شد که تنظیم‌گری در اتحادیه اروپا با شناسایی معیارهای ارزیابی تأثیر و ارتباط

۷۸. امیرحسین قلندری، «خاستگاه تنظیم‌گری»، تنظیم گفتار ۳، (۱۴۰۱)، ۱۱.

۷۹. عباس شیخ الاسلامی و امید ابراهیمی، «ارزیابی حقوقی ساختار سازمانی و کارکردهای شورای رقابت»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی ۹۴، ۳ (۱۳۹۸): ۷۱۲.

۸۰. ایمان چراتیان، «واکاوی چالش‌های شورای رقابت»، مجلس و راهبرد ۲۰، ۷۳ (۱۳۹۲)، ۹۸.

نظام‌مند با ذی‌نفعان سعی در تحقق تضمینات متناسب داشته است. با این حال طبق نظر برخی صاحب‌نظران، با عنایت به اینکه تنظیم‌گری در حوزه اقتصاد و بازار، مسبق به وجود بازار آزاد و رقابت است، در ایران به دلیل فقدان بازار رقابتی استقلال، عملاً سخن گفتن از نهاد تنظیم‌گر در مفهوم مضیق کلمه، دشوار به نظر می‌رسد.^{۸۱} چراکه لازمه هر تنظیم‌گری اقتصادی وجود حداقل سه مؤلفه حداقلی بودن دولت‌ها در امور اقتصادی، وجود بازار آزاد و حکمرانی تنظیمی است. به نظر می‌رسد علل اصلی ناکارآمدی تنظیم‌گری در ایران، اقتصاد رانتی، دخالت و سیطره دولت بر اقتصاد و اعمال حاکمیت به جای حکمرانی در کنار سایر ایرادات ساختاری و هنجاری نهادهای تنظیم‌گر بوده است. لذا صرف اصلاح ساختاری و تعیین و تعویض صلاحیت‌های نهادهای تنظیم‌گر و تصویب قوانین و مقررات متعدد نه تنها مؤثر نبوده بلکه منجر به ایجاد یک بروکراسی طولی می‌شود.^{۸۲}

بنابراین باتوجه به اینکه نظام حقوقی کشور ما هنوز توانایی به‌روزرسانی خود از طریق تغییر الگوی عمل دولت در عصر تنظیم‌گری را پیدا نکرده، ضروری است تا با بهره‌مندی از تجربیات جهانی و اقتضانات بومی، الگوی تنظیم‌گری متناسب با شرایط خود را در چهارچوب ظرفیت سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی دریابد و البته این مهم جز با تشریک مساعی مراجع تنظیم‌گر داخلی میسر نیست.

در وضعیت فعلی واگذاری امور غیر حاکمیتی به بخش خصوصی به صورتی ناقص انجام می‌شود و همان‌طور که در بخش ابتدایی این مقاله بیان گردید، در اتحادیه اروپا، تنظیم‌گری امری است بین نهادی که با همکاری سه‌جانبه کمیسیون، شورا و پارلمان اروپا انجام می‌شود؛ به همین دلیل وحدت رویه حاصل از کار مشترک نقش مهمی در انسجام سیاستی تنظیم‌گری دارد و سیاست‌های تدوین شده در کمیسیون در لایه اجرا نیز با مکانیسم‌های مشخص ارزیابی، محقق می‌گردد.

درحالی‌که در کشور ما وجود نهادهای چندگانه تقنینی و مقررگذار که لزوماً از وحدت مبنا و رویه هم پیروی نمی‌کنند، اجرای سیاست‌های کلی به صورت کلی و سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی به شکل خاص را دشوار می‌سازند.

در همین راستا ایجاد نسبت درست میان نهادهای هنجارگذار که در رأس آنها مجلس شورای اسلامی قرار دارد؛ یکی از ضرورت‌های مهم صحنه تنظیم‌گری در ایران است.

۸۱. اسدالله یآوری، «درآمدی بر مفهوم تنظیم‌گری حقوقی»، مطالعات حقوق تطبیقی، ۵، ۲ (۱۳۹۳)، ۶۴۴.

۸۲. نازنین فدایی و محمد جلالی، «موانع و چالش‌های تنظیم‌گری اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران»، پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، ۱.

این نسبت‌گیری با تفویض اختیار هنجارگذاری در حوزه بازارهای تخصصی به نهاد تنظیم‌گر تخصصی و تأکید بر نقش نظارتی مجلس شورای اسلامی در عوض نقش تقنینی، با توسعه مفهومی اصل ۱۳۸ قانون اساسی می‌تواند راهگشا باشد. در حال حاضر اصل ۱۳۸ ناظر به مصوبات اجرایی نهادهای ذیل قوه مجریه کاربرد داشته و مشمول نهادهای تنظیم‌گر نیست؛ درحالی‌که با تغییر نقش دولت و برون‌سپاری برخی صلاحیت‌ها به نهادهای تنظیم‌گر بخشی، بدیهی است که اختیار مقرره‌گذاری این نهادهای تخصصی باید تا حدی به خود این نهادها واگذار شود و مجلس نقش نظارتی و تنظیم‌گری تنظیم‌گران را ایفا نماید. همچنان که در اتحادیه اروپا، تفویض هنجارگذاری به نهادهای تخصصی روندی افزایشی داشته و نهادهای خودتنظیم‌گری^{۸۳} و تنظیم‌گری مشترک^{۸۴} دولت و بخش خصوصی، به‌ویژه در بخش‌های نوآورانه که نیاز به طراحی محیط‌های آزمایشی پیش از هنجارگذاری رسمی دارند، امری رایج و مورد تشویق اتحادیه است.^{۸۵}

همچنین استفاده از سیستم‌های بازخورد‌گیری مستمر در فرایند تنظیم‌گری با توجه به ماهیت نوپدید و فرایندهای نوآورانه بازارهای اقتصادی دانش‌بنیان، می‌تواند ضمن مشارکت‌پذیرسازی و به تبع طاعت‌پذیری بیشتر هنجارها، به نظارت واقع‌بینانه و پیش‌نگر نهادهای تنظیم‌گر کمک شایان نماید. این مهم جز با انعطاف‌پذیر ساختن فرایند هنجارگذاری در چهارچوب سیاست‌های کلی اقتصادی و ارتباط مستمر و نظام‌مند با ذی‌نفعان امکان‌پذیر نیست.

در حال حاضر بر اساس ماده ۹۱ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ ق.ا. به منظور تأمین شرایط هرچه مساعدتر برای مشارکت و مسئولیت‌پذیری بخش غیردولتی در فعالیت‌های اقتصادی، کلیه کمیسیون‌ها، هیأت‌ها، شوراها و ستادهای تصمیم‌گیری در دولت و همچنین کمیسیون هیأت مجلس مجاز هستند که نظر فعالان اقتصادی را جویا شوند و بنابراین تکلیفی بر این نهادها برای مشورت‌گیری از ذی‌نفعان وجود ندارد. در عین حال اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران و اتاق تعاون به نمایندگی از این بخش، جایگاه رسمی در تصمیم‌سازی‌های سه قوه دارند. باین‌حال به دلیل تعارض منافع بالقوه بسیار در این نهادها، استفاده از سامانه‌های ثبت بازخورد به صورت شفاف و فراگیر قابل توصیه است. همچنین طبق ماده ۳۰ «قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار» (الحاقی به موجب ماده ۲) قانون تسهیل

83. Self regulation

84. Co regulation

85. "research-and-innovation.ec.europa.eu", last accessed at 5.18.2023, https://research-and-innovation.ec.europa.eu/law-and-regulations/ensuring-eu-legislation-supports-innovation/identifying-barriers_en

صدور مجوزهای کسب و کار «وزارت امور اقتصادی و دارایی مکلف به اصلاح و ارتقای پایگاه اطلاعات قوانین و مقررات مرتبط با محیط کسب‌وکار» شده است. به نظر می‌رسد طبق ماده مورد بحث، همچنان قانون‌گذار، سامانه ملی قوانین و مقررات را مرجع اصلی انتشار مقررات می‌داند و «پایگاه اطلاعات قوانین و مقررات مرتبط با محیط کسب‌وکار» را نیز می‌توان با مسئولیت وزارت امور اقتصادی و دارایی، جزئی از پایگاه اصلی دانست. وزارت امور اقتصادی و دارایی، طبق ماده مورد بحث، مکلف شده با همکاری معاونت حقوقی رئیس‌جمهور، نسبت به اصلاح و ارتقای «پایگاه اطلاعات قوانین و مقررات محیط کسب‌وکار» اقدام کند. قانون‌گذار با در نظر گرفتن این واقعیت که در حال حاضر، پایگاهی مشتمل بر کل قوانین و مقررات وجود دارد، به‌طور خاص، به دست‌رس قرار گرفتن قوانین و مقررات مربوط به محیط کسب و کار برای فعالان اقتصادی تأکید کرده است. در موضوع مورد بحث، قانون‌گذار با مسئول دانستن وزارت امور اقتصادی و دارایی به عنوان نهاد اصلی مجری قانون، در پی فراهم کردن فرصت پیگیری و نظارت بر اجرای حکم قانون با استفاده از ابزارهای نظارتی مندرج در قانون اساسی بوده است؛ درحالی‌که در عمل، معاونت حقوقی ریاست جمهوری می‌تواند متصدی اجرای این حکم محسوب شود. در عین حال دستگاه‌های اجرایی مکلف شده‌اند «هرگونه آیین‌نامه، دستورالعمل یا بخشنامه یا مقرر خود را بلافاصله در پایگاه مذکور ثبت نمایند و به اطلاع عموم برسانند». در پایان این ماده تصریح شده است: «یک‌سال پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون، مقررات تنها در صورت ثبت در پایگاه موضوع این ماده نافذ می‌باشد»؛ بنابراین الزام قانونی به انتشار عمومی هر گونه مصوبه اقتصادی، می‌تواند نقطه شروعی برای انتشار پیش‌نویس قوانین اقتصادی و درگیر ساختن ذی‌نفعان در فرایند تصمیم‌سازی‌های اقتصادی تلقی گردد.^{۸۶} در کنار بُعد اطلاع‌رسانی و مشورت‌خواهی از ذی‌نفعان، تنقیح قوانین اقتصادی کشور ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است.

در حال حاضر از سال ۱۳۸۵ تاکنون در مجالس ایران بیش از ۱۲ هزار و ۴۰۰ عنوان قانون تصویب شده که اگر به این عدد، آیین‌نامه‌ها، بخشنامه‌ها و دستورالعمل‌ها را نیز اضافه کنیم از مرز ۱۴۰ هزار عنوان می‌گذرد.

در همین راستا، در دو سال اخیر کمیته تنقیح قوانین در وزارت اقتصاد تشکیل شده که در حال رایزنی با معاونت حقوقی ریاست‌جمهور و معاونت قوانین مجلس برای تهیه قوانین جامع مرتبط و حذف قوانینی

۸۶. احمد مرکز مالگیری، «الزامات اصلاح و ارتقای پایگاه اطلاعات قوانین و مقررات مرتبط با محیط کسب و کار»، دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس ۱۸۸۲۶ (۱۴۰۲): ۲۴-۱.

منسوخ از نظام حقوقی کشور هستند.

در کنار این اقدامات، به نظر می‌رسد استفاده از راهبرد تصویب مشروط مصوبه جدید در صورت حذف مصوبه ناکارآمد قبلی، می‌تواند روند تنقیح قوانین را تسریع کرده و مانع از هنجارگذاری‌های بی‌قاعده شود. این راهبرد که هم‌اینک در اتحادیه اروپا در حال دنبال شدن است؛ توانسته ضمن کاهش بروکراسی‌های اداری مندرج در مصوبات پراکنده به تسهیل فعالیت کسب و کارهای اقتصادی بینجامد. از سوی دیگر، در کنار اصلاحات فرایندی در بُعد تصمیم‌سازی و هنجارگذاری، معیارهای نظارت بر اجرای سیاست‌های کلی در قالب قوانین عادی و مصوبات دولتی، نیاز به وحدت رویه مبنایی در تعیین مصادیق اجرایی‌سازی دارد. همچنان که در اتحادیه اروپا، کمیسیون به منظور نظارت بر اجرای سیاست‌ها اقدام به تعیین معیارهای کیفی و مصادیق مورد تأکید می‌نماید؛ در کشور ما نیز در سال‌های اخیر هیأت نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام اقدام به تعیین شاخص‌های کلی مستخرج از سیاست‌ها نموده است و رویه‌های فعلی نیز حاکی از ورود این هیأت جهت اعلام مغایرت طرح‌های مجلس خطاب به شورای نگهبان بوده است؛ اما همچنان چالش‌های جدی در زمینه وحدت رویه میان این سه نهاد در زمینه صلاحیت هر یک از بخش‌ها و روش‌شناسی تطبیق موضوعی مصوبات مجلس با شاخص‌های سیاستی وجود دارد که در صورت استفاده از مکانیسم توافق میان‌نهادی، مطابق با صلاحیت‌های مندرج در قانون اساسی و اقتضائات اداره کشور، می‌توان شاهد وحدت رویه این سه نهاد در تأمین سیاست‌های کلی اقتصادی و عدم تداخل^{۸۷} کارکردهای نهادی بود.

نتیجه‌گیری

تنظیم‌گری در اتحادیه اروپا از دهه ۱۹۹۰ به این سو دچار تحولات متعددی از حیث ساختاری و راهبردی شده است که انگیزه اصلی و محور این تغییرات دستیابی به رشد اقتصادی دانش‌بنیان و توسعه پایدار جوامع اروپایی بوده است.

این جهت‌گیری کلان با تأکید بر لزوم تسهیل فعالیت کسب و کارهای کوچک و متوسط و ارتقای نرخ اشتغال مولد به موازات جلوگیری از تشریفات اداری مقررات و تورم قوانین اتحادیه، تأثیرات قابل توجهی در فرایند دستور کارگذاری سیاست‌های اتحادیه و همچنین فرایند تنظیم‌گری و قانون‌گذاری داشته است که به‌طور مشهود در برنامه‌های مختلف کمیسیون اروپا از جمله برنامه تنظیم‌گری هوشمند،

87. Overlap

جعبه ابزار تنظیم‌گری بهتر، برنامه تنظیم‌گری متناسب و برنامه متناسب برای آینده متبلور شده است. همچنین فرایند ارزیابی‌های پیشا تقنینی در کمیسیون اروپا به نحوی سازمان‌دهی شده است که امکان بررسی‌های نظام‌مند فنی و حقوقی با رویکرد میان‌رشته‌ای و نیز محاسبه هزینه - فایده و کارآمدی طرح‌های سیاستی را فراهم می‌نماید.

به همین منظور ابزارهای مشارکت‌پذیر و مدل‌هایی جهت محاسبه کمی و کیفی هزینه - فایده لوایح قانونی از حیث بهره‌وری اقتصادی و هزینه حاصل از اجرای تعهدات قانونی برای کسب و کارها طراحی شده است. هدف از کاربرد این ابزارها کمک به ساده‌سازی قوانین، کاهش بار مالی طرح‌های قانونی، حذف تشریفات زائد اداری و در نهایت تأمین منافع عمومی شهروندان است.

بنابراین ایجاد یک سازکار عینی و نظام‌مند پیرامون سنجش تأثیرات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی طرح‌ها و لوایح قانونی و همچنین تمرکز بر مسأله انسجام سیاستی و یکپارچگی قانونی در بستر تنقیح قوانین می‌تواند دو محور اصلی اصلاحات مد نظر تلقی گردد.

در این زمینه، ایجاد توافقات میان‌نهادی به وسیله مراجع هنجارگذار داخلی به‌ویژه مجلس شورای اسلامی، مجمع تشخیص مصلحت نظام و دولت پیرامون الزامات تحقق سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی در قالب قوانین و مقررات، مؤثر خواهد بود.

همچنین طبق ماده ۳۰ «قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار» الحاقی به موجب ماده ۲ «قانون تسهیل صدور مجوزهای کسب و کار» وزارت امور اقتصادی و دارایی مکلف به اصلاح و ارتقای پایگاه اطلاعات قوانین و مقررات مرتبط با محیط کسب‌وکار شده است؛ که این امر ضمن ایجاد شفافیت و دسترسی برای ذی‌نفعان، مقدمه‌ای بر مشارکت فعالان اقتصادی در فرایند مقررگذاری‌های مرتبط تلقی می‌شود. ضمناً برای افزایش بهره‌وری قوانین و کاهش بار مالی پیشنهاد‌های قانونی می‌توان با طراحی سازکاری به جهت تعیین اهداف کمی و کیفی مشخص پیرامون پیشنهاد‌های قانونی و امکان ارزیابی پیشینی و پسینی آنها با اولویت اثرات اقتصادی فراهم کرد.

در این راستا، بهره‌گیری از نظر کارشناسان مستقل که وابستگی سازمانی به نهادهای تصمیم‌گیرنده (مجلس، شورای نگهبان و مجمع تشخیص مصلحت نظام) ندارند، به شکلی ساختاریافته، هم در مرحله ارزیابی تأثیر و هم در مرحله مشورت‌خواهی می‌تواند مفید باشد. در این زمینه قابل ذکر است که در رویه‌های فعلی عملاً بخش خصوصی و نهادهای مدنی تعامل رسمی با مجلس نداشته و تنها مکانیسم مشورت کارشناسی موضوع ماده ۱۴۲ آیین‌نامه داخلی مجلس در برخی موارد استفاده می‌شود که آن هم

فقط در محدوده صلاحیت‌های مرکز پژوهش‌های مجلس بوده و چندان مستقل نیست. همچنین استفاده از رویکردهای کمی و داده‌محور در برآورد مزیت طرح‌های قانونی شامل ابعاد هزینه‌های مستقیم و غیرمستقیم هر طرح، هزینه مستمر و مقطعی و هزینه - فایده تحمیل شده به گروه‌های مختلف (شهروندان، مصرف‌کنندگان، کسب و کارها، ادارات و ...) می‌تواند گامی مثبت در قانون‌گذاری بهینه باشد. این مهم با اصلاح ماده ۱۲۷ و ۱۳۱ آیین‌نامه داخلی مجلس و افزودن شروطی در ذیل لزوم دلایل توجیهی طرح، عملیاتی است.

در حال حاضر نظرات کارشناسی پیرامون پیش‌نویس قوانین مربوط بیشتر شکلی بوده و کمتر ماهیت دستور کارهای سیاستی محل مناقشه قرار می‌گیرد؛ بنابراین نظارت بر فرایند تعیین اولویت‌های سیاستی و بررسی هزینه - فایده پیشنهادها سیاستی مختلف به شیوه‌ای کمی، چندان مشهود نیست.

در بُعد ارزیابی‌های پسینی قوانین و مقررات، ایجاد سامانه‌های ثبت بازخورد عمومی، تکلیف نهادهای حاکمیتی مرتبط در اجرای سیاست‌های کلی اقتصادی یعنی دولت، مجلس و مجمع تشخیص به مشورت‌خواهی از ذی‌نفعان اقتصادی و ایجاد توافقات بین نهادی میان این مراجع در احصای شاخص‌های کمی و کیفی تحقق سیاست‌ها در قالب قوانین و مقررات پیشنهاد می‌گردد.

در راستای کاهش بوروکراسی‌های اداری و تسهیل فعالیت کسب و کارها تسریع فرایند تنقیح قوانین اقتصادی با همکاری معاونت امور حقوقی وزارت اقتصاد با معاونت حقوقی ریاست جمهور و معاونت قوانین مجلس و همچنین پیاده‌سازی الگوی تصویب مشروط مقررات جدید منوط به حذف مقرر نه کارآمد قبلی، قابل طرح است.

در کنار ارزیابی‌های پیشینی و پسینی قوانین و مقررات، توسعه مفهومی اصل ۱۳۸ قانون اساسی و تفویض اختیار مقررگذاری پیرامون بازارهای تخصصی به تنظیم‌گران بخشی با توجه به اقتضات خاص این بازارها به‌ویژه در حوزه‌های نوآورانه که نیازمند گذراندن دوره‌های ارزیابی آزمایشی هستند، با نظارت مجلس شورای اسلامی می‌توان ضمن تخصصی ساختن تنظیم‌گری در بازارهای مختلف، جایگاه نظارتی مجلس را پرننگ ساخته و تعامل میان بخش خصوصی با حاکمیت را نظام‌مندتر ساخت و در نهایت ریسک تنظیم‌گری را کاهش داد.

همچنین تقویت جایگاه شورای رقابت، با به رسمیت شناختن استقلال نهادی آن و مصون ساختن این نهاد از نفوذ نهادهای دولتی با حضور جدی‌تر بخش خصوصی در ترکیب اعضای شورا می‌تواند گامی مؤثر در منع انحصار و پویایی سالم فضای اقتصادی کشور تلقی شود.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی
کتابها

- بالدوین، رابرت، مارتین کیو و مارتین لاج. آشنایی با تنظیم بازار، نظریه، راهبرد و اجرا. چاپ اول، ترجمه محمد صفار. تهران: علمی و فرهنگی، ۱۳۹۸.

- جیمزای، رایینسون و دارون عجم اوغلو. چرا ملتها شکست می‌خورند. چاپ هشتم. ترجمه محسن میردامادی، و محمدحسین نعیمی پور. تهران: دنیای اقتصاد، ۱۳۹۸.

- رنانی، محسن. بازار یا نابازار؟ بررسی موانع نهادی کارایی نظام اقتصادی بازار در اقتصاد ایران. تهران: معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور، ۱۳۷۶.
مقالات

- جهانگرد، اسفندیار و سمیه اقلامی. «بررسی و ارزیابی آثار قوانین عمرانی و برنامه‌های توسعه بر شتاب رشد اقتصادی در ایران». فصلنامه پول و اقتصاد ۴(۱۳۸۹): ۱۵۴-۱۹۰.

doi: org/10.22059/jpls.2019.269081.1852

- جهانگیر، کیامرث، ولی رستمی و بهاء‌الدین تازی. «الزامات حقوقی اقتصاد مقاومتی در مرحله قانون‌گذاری با تأکید بر سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی». فصلنامه مطالعات حقوق عمومی ۵۰، ۴(۱۳۹۹): ۱۳۰۷-۱۳۲۳.

- چراتیان، ایمان. «واکاوی چالش‌های شورای رقابت». مجلس و راهبرد ۲۰، ۷۳(۱۳۹۲): ۱۰۲-۶۷.
- خدایرست، مهدی. «حقوق اقتصادی در قانون اساسی (رویکرد سیستمی)». مجله دانش و توسعه ۱۳(۱۳۸۰): ۸۵-۶۱.

- شیخ الاسلامی، عباس و امید ابراهیمی. «ارزیابی حقوقی ساختار سازمانی و کارکردهای شورای رقابت». فصلنامه مطالعات حقوق عمومی ۹۴، ۳(۱۳۹۸): ۷۱۵-۶۹۵.

doi: org/10.22059/jpls.2018.244557.1605

- صفدری، مهدی، کریم محمدحسین و محمدرسول خسروی. «بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر رشد اقتصادی ایران». فصلنامه اقتصاد مقداری ۵، ۱۷(۱۳۸۷): ۳۱-۶۹.

- فدایی، نازنین و محمد جلالی. «موانع و چالش‌های تنظیم‌گری اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران»، پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، دسترسی در آبان ۱۴۰۱.

Dio: 10.22091/CSIW.2022.8487.2310

- قلندری، امیرحسین. «خاستگاه تنظیم‌گری»، تنظیم گفتار ۳، ۸(۱۴۰۱): ۱۰-۱۱.
- مرادی اسلامی، عاطفه و مهدی زینالو. عاطفه مرادی اسلامی و مهدی زینالو، «پیش‌نویس نگار تئوریک در اتحادیه اروپا با تأکید بر راهبردها و ابزارهای ارزیابی تأثیرات پیشنهادها قانونی»، ماهنامه گزارش‌های کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۲، ۳۰(۱۴۰۱): ۱-۳۴.

- مرکز مالبری، احمد. «الزامات اصلاح و ارتقای پایگاه اطلاعات قوانین و مقررات مرتبط با محیط کسب و کار». دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس ۱۸۸۲۶(۱۴۰۲): ۱-۲۴.

- هداوند، مهدی و فرهاد جم. «مفهوم دولت تنظیم‌گر، تحلیل تنظیم‌گری به مثابه ابزار حکمرانی». راهبرد ۳۰، ۹۹(۱۴۰۰): ۲۶۰-۲۲۸.

dorl.net/dor/20.1001.1.10283102.1400.30.2.2.9

- یآوری، اسدالله. «درآمدی بر مفهوم تنظیم‌گری حقوقی». مطالعات حقوق تطبیقی ۵، ۲ (۱۳۹۳): ۶۴۷-۶۲۹.

(ب) منابع خارجی

- Acemoglu, D., S. Johnson & J. A. Robinson. "The colonial origins of comparative development: An empirical investigation". *American economic review* 91,5(2001):1369-1401.
- Acemoglu, Daron., Simon Johnson & James Robinson. "The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation". *The American Economic Review* 91,5(2001): 1369-1401.
- Annual burden survey 2020,eu commission.
- Claudio M. Radaelli. "Whither better regulation for the Lisbon agenda". *Journal of European Public Policy* 14,2(2007): 190-207.
- Clementina Ivan-Ungureanu, Monica Marcu. "The Lisbon Strategy" *Romanian Journal of Economic Forecasting* (2006): 74-83.
- Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology (European Commission)),Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions, Eucom, European Commission, 2010.
- Djankov, Simeon, Caralee McLiesh & Rita Maria Ramalho. "Regulation and growth". *Economics Letters* 92(2006): 395-401.
- Eu Commission, "research-and-innovation.ec.europa.eu", last accessed at 5.18.2023. https://research-and-innovation.ec.europa.eu/news/all-research-and-innovation-news/innovation-principle-makes-eu-laws-smarter-and-future-oriented-experts-say-2019-11-25_en
- Eur-lex,"A new start for the Lisbon Strategy", last modified 2.2.2005, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content>.
- European Commission,"Better Regulation Guidelines",Commission Staff Working Document, Strasbourg, 19.5.2015.
- European Commission,,Better Regulation: Joining forces to make better laws, 2020
- Federal Bureaucracy. Cambridge: Cambridge University Press,1ED:1991.
- Hausmann, Ricardo., Lant Pritchett & Dani Rodrik. "Growth Accelerations". *Journal of Economic Growth* 10(2005): 303-329.
- Hiroshi Matsuo."The Rule of Law and Economic Development: A Cause or a Result?", *Center for Asian Legal Exchange, Nagoya University CALE Books* 2(2004): 59-70.
- Jalilian, Hossein., Colin Kirkpatrick & David Parker. "The Impact of Regulation on Economic Growth in Developing Countries: A Cross-Country Analysis". *World Development* 35, 1(2007): 87-103.

- McGarity, T.O. *Reinventing Rationality: The Role of Regulatory Analysis in the OECD-Czech Workshop on Regulatory Impact Assessment*. Prague, Czech Republic, 2012.
- Ricardo Hausmann, Pritchett Lant & Andres Velasco. "Growth Diagnostics", *Harvard University* (2005): 1-35, n:<https://growthlab.cid.harvard.edu/files/growthlab/files/growth-diagnostics.pdf>.
- Robert E. Hall & Charles I. Jones. "Why Do Some Countries Produce So Much More Output Per Worker Than Others?", *The Quarterly Journal of Economics* 114, 1(1999): 83-116.
- Rodrik, Dani. "Rethinking Growth Policies In The Developing World". *Harvard University* (2004): 1-24, :<https://www.hks.harvard.edu/publications/rethinking-growth-policies-developing-world>.
- McGarity, T.O. "Reinventing Rationality:The role of regulatory analysis in the federal buerocracy cambridge", *Journal of Policy Analysis and Management* 12,2 (1993): 399-403.
- Višnja Samardžija & Hrvoje Butković. "From The Lisbon Strategy To Europe 2020". *Institute for International Relations – IMO* (2010): 10-310, <https://www.irmo.hr/wp-content/uploads/2013/11/From-the-Lisbon-Strategy-to-Europe-2020.pdf>
- William Robinson. Document of "Drafting European Union Legislation". Internal Policy Dg, Policy Department C, Legal Affairs, 2012.
- Hall, Robert, E. & Jones, Charles, I. "Why do Some Countries Produce so Much More Output per Worker Than Others?". *Quarterly Journal of Economics* 114, 1(1999): 83-116.

ج) سایت‌ها

- Self & Co regulation" last update 9 march 2016,<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/principles-better-self-and-co-regulation-endorsed-better-regulation-package,eu-commission,2015>.
- EU Commission, "SME envoys network", last accessed 8.20.2023, . https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/sme-strategy/sme-envoys-network_en,
- "Better Regulation Toolbox" visited at: 7/29/2022,https://ec.europa.eu/info/files/better-regulation-toolbox-1_en
- "Refit-scoreboard" visited at: 3/29/2021<https://op.europa.eu/webpub/com/refit-scoreboard/en/index.html>
- "annual-burden-survey2020", https://commission.europa.eu/system/files/2021-06/annual-burden-survey_2020_en.pdf
- "Fit For Future", visited at: 3/11/2021 https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/evaluating-and-improving-existing-laws/refit-making-eu-law-simpler-less-costly-and-future-proof/fit-future-platform-f4f_en